

Etnik və dini azlıqların ehtiyacları siyasi partiyaların seçki
proqramlarında

Gürcüstan Parlament seçkiləri 2024

Sosial Ədalət Mərkəzi
2024

Giriş

2024-cü il 26 oktyabr tarixi parlament seçkiləri kəskin polarizasiya ilə xarakterizə olunur və bir növ referendum xarakteri daşıyır. Nəticədə, iri partiyalar və birləşmələr iki blokda cəmləşib. Bir tərəfdə hakim partiya, digər tərəfdə isə prezidentin Gürcü Xartiyasına imza atan partiyalar və birləşmələr qruplaşıb. Müxalifət partiyalarının iddialarına görə, seçkilərdə müxalifət blokunun qələbəsi halında, prioritet olaraq Gürcü Xartiyasında nəzərdə tutulan institusional islahatların həyata keçirilməsinə yönələcək. Bu səbəbdən, iri partiyaların və birləşmələrin bəzilərinin dəqiq seçki proqramı yoxdur.

Gürcü Arzusu partiyası seçki proqramını partiyanın bir tədbirində audio-vizual təqdimat formatında təqdim etdi və proqramın çap versiyası mövcud deyil. Vahid Milli Hərəkət partiyası beş maddədən ibarət qısa sənəd təqdim etdi, Dəyişikliklər üçün Koalisiya isə 7 səhifəlik sənəd hazırladı. Daha ətraflı seçki proqramları Güclü Gürcüstan, Gaxaria Gürcüstan üçün və Girçi tərəfindən təqdim edildi.

Aşağıda 6 iri partiyanın və birləşmənin seçki proqramının analizini təqdim edirik, burada partiyaların etnik və dini azlıqlara dair verilən vədləri müzakirə edəcəyik.

Partiyaların Proqramları

- Koalisiya Dəyişikliklər üçün (4)

"Gələcək Sənin" adlandırılan, Koalisiyanın seçki proqramı, hansı ki 17 oktyabrda dərc edilib, etnik azlıqlar haqqında qeydlər daxil etmir.

Lakin, oktyabrın 5-də koalisiya Yeni Partiyanın sosial media səhifəsində etnik azlıqların ehtiyaclarına dair bəyanat yayıb¹. Bəyanatda bildirilir ki, koalisiya dövlət xidmətlərinə əlçatanlığın artırılması məqsədilə, problem həll olunana qədər etnik azlıqların kompakt məskunlaşdığı bələdiyyə qurumlarında tərcüməçi vəzifəsinin tətbiqini dəstəkləyir. Dövlət xidmətlərinə əlçatanlıqdan başqa, koalisiya dil baryerini seçkilərdə məlumatlı seçim etməyi çətinləşdirən bir maneə olaraq da qiymətləndirir. Bəyanata görə, tərcüməçi vəzifəsində yerli gənclər gürcü, azərbaycanlı və erməni dilini bilənlər işə götürüləcək, bu da bütün ünsiyyətin düzgün tərcümə edilməsini təmin edəcək. Eyni bəyanatda koalisiya etnik azlıqlarla sıx məskunlaşmış bölgələrdə uşaq bağçalarının çatışmazlığı və məktəblərin infrastrukturunun həlli ilə bağlı vədlər verir. Bu problemlərin həllində koalisiya xüsusi rolun özəl təşəbbüslərin dəstəklənməsində gördüyünü vurğulayır. Koalisiya siyahısının 10-cu nömrəsi, Oktay Kazumov, Radio Marneuliyə verdiyi müsahibədə dövlət və müvafiq xidmətlərin əlçatanlığı üçün tərcüməçi vəzifələrinin yaradılması ilə yanaşı, etnik azlıqların tələbləri ilə bağlı ikinci bir vədini də açıqladı. Xüsusilə, Oktay Kazumovun sözlərinə görə, koalisiya seçicilərə 4+1 təhsil proqramı çərçivəsində gürcü dilinin öyrədilməsi kursunun pulsuz olacağına söz verir².

¹ Yeni partiyasının Facebook səhifəsi, [link](#). Giriş: 25 oktyabr 2024

² Radio Marneuli, siyasi subyektlərin etnik azlıqların məsələlərinə dair partiya baxışı, 15 oktyabr 2024, [link](#). Giriş: 25 oktyabr 2024

- [Vahid Milli Hərəkət \(5\)](#)

“Vahid Milli Hərəkət” birliyi oktyabrın 26-da keçiriləcək seçkilərlə bağlı 5 prioritetdən ibarət broşür təqdim edib. Broşürdə xüsusi olaraq etnik azlıqlarla bağlı heç bir qeyd yoxdur.

- [Güclü Gürcüstan \(9\)](#)

Güclü Gürcüstan-nın proqramında, “İliyanın Yolu”³ adlı alt başlıq “Çoxetnik Güclü Gürcüstan” altında etnik azlıqlarla bağlı üç vəd mövcuddur.

1. Qeyri-dominant qrupların həm qərar qəbuletmə, həm də icra proseslərində onların siyasi səlahiyyətlərini artırmaqla təmsilçiliyinin artırılması.
2. Gürcü dilinin öyrədilməsinin yaxşılaşdırılması və bu xidmətlərin dövlət maliyyəsi ilə daha əlçatan hala gətirilməsi, müxtəlif xidmətlərin təqdim edilməsi yolu ilə.
3. Çoxmillətli mədəni irsin qorunması və inkişafı, o cümlədən etnik azlıqların mədəniyyət abidələrinə “ümummillli dəyər verilməsi”.

Birləşmənin siyahısının 22-ci nömrəsi, Agil Mustafayev Radio Marneuli ilə verdiyi müsahibədə bildirdi ki, etnik azlıqların yaşadığı bütün bələdiyyələrdə municipal xidmətlər azlıqların dillərində də əlçatan olmalıdır⁴.

- [Gaxaria Gürcüstan üçün \(25\)](#)

Partiya Gaxaria Gürcüstan üçün seçki proqramı, “Layiq Həyat Manifesti” adlı, bir neçə tematik bölümdən ibarətdir⁵. “Bərabərlik və zorakılıqdan qorunma siyasəti” adlı alt fəsildə bir bənd etnik azlıqlar məsələsinə həsr olunub. Konkret olaraq, partiya seçkilərə etnik azlıqların ictimai-siyasi həyata inteqrasiyasına dəstək verəcəklərini vəd edir. Partiya siyasi həyata inteqrasiya etmək üçün etnik azlıqların həm mərkəzi qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarında, həm də yerli özünüidarətmə orqanlarında təmsilçiliyini təmin edəcəyini vəd edir. Partiya həmçinin qeyd edir ki: “vəddə qalmamaq vacibdir. Ona görə də biz artıq çalışırıq ki, partiyanın qərar qəbuledici vəzifələrdə, o cümlədən etnik azlıqlarda təmsil olunsun”. Partiya həmçinin seçkilərə etnik azlıqların nümayəndələri üçün bərabər iş şəraiti və siyasi arenada iştirakını vəd edir. Son olaraq partiya qeyd edir ki, hər cür ayrı-seçkiliyə qarşı mübarizə Gürcüstan üçün daimi prioritetdir.

Qeyd olunan bəndlə yanaşı, partiyanın proqramının təqdimatında biz Gürcüstan cəmiyyətinin müxtəlifliyinin vacibliyinə də diqqət yetiririk. Gaxaria Gürcüstan üçün

³ Güclü Gürcüstan, Lelo, xalq üçün, azadlıq üçün, seçki planı İlya yolu, 15 oktyabr 2024-[link](#). Giriş: 25 oktyabr 2024

⁴ Radio Marneuli, siyasi subyektlərin etnik azlıqların məsələlərinə dair partiya baxışı, 15 oktyabr 2024. Giriş: 25 oktyabr 2024

⁵ Gaxaria Gürcüstan üçün, Layiq Həyat Manifesti, Seçki proqramı 2024-[link](#). Giriş: 25 oktyabr 2024

partiyası qeyd edir ki, partiyanın həyata keçirdiyi siyasət bütün insanların və həssas qrupların, o cümlədən azlıqların maraq və hüquqlarının müdafiəsini təmin edir və "onların ölkənin sosial, mədəni və iqtisadi həyatına tam inteqrasiyasına kömək edəcək". Partiya hesab edir ki, ölkədəki fikir ayrılıqlarını aradan qaldırmaq, vahid və eyni zamanda çoxsaxəli cəmiyyət formalaşdırmaq mümkündür.

- [Girçi \(36\)](#)

Girçinin proqramı internetdə yerləşdirilən mətnlər və videolardan ibarətdir. Orada etnik azlıqlardan bəhs edilmir⁶.

- [Gürcü Arzusu \(41\)](#)

Gürcü Arzusu partiyası seçki proqramını çap şəklində təqdim etməyib. Oktyabrın 7-də baş nazir İrakli Kobaxidzenin partiyanın seçki proqramını şifahi şəkildə təqdim etdiyi tədbirdə etnik azlıqların və onlarla bağlı vədlər qeyd edilmədi.

Buna görə də gürcü arzusunun etnik azlıqlara verdiyi mesajları və vədləri liderlərin çıxışlarında axtarmalıyıq. Sentyabrın 8-də Bidzina İvanişvili Axaltsixdə keçirilən Gürcü Arzusu partiyasını dəstəkləmə mitinqində izdiham qarşısında çıxış edib⁷. Gürcü Arzusunun fəxri sədri bir sıra vədlər verib, o cümlədən: 2025-ci ilə qədər rayonun tam qazlaşdırılmasının başa çatdırılması, iş yerlərinin yaradılması və turizmin inkişafı.

İvanişvili həmçinin bəyan edib ki, Gürcü Arzusunun Gürcüstan dövlətinin kimliyinin sütunu kimi pravoslav kilsəsinin rolunu konstitusiyada əks etdirmək niyyətində olmasına baxmayaraq, bu Gürcüstandakı digər dini konfessiyaların əhəmiyyətini azaltmayacaq və qeyd edib ki, müxtəlif dini konfessiyalara hörmətlə yanaşılır və gələcəkdə də bu cür davam edəcək - "hər bir dini konfessiya eyni şəkildə qorunacaq, əvvəlki kimi, onların azadlığının təminatçısı bundan sonra da dövlət olacaq, çünki biz elə bir ölkədə yaşayırıq ki, dövlətin hər bir vətəndaşına, nə olursa olsun, milliyyətindən və dinindən aslı olmayaraq eyni dərəcədə qayğısına qalınır".

[Etnik və dini azlıqların inteqrasiyasını və hüquqlarının müdafiəsini təşviq etmək üçün Sosial Ədalət Mərkəzi tərəfindən hazırlanmış tövsiyələr](#)

Etnik və dini azlıqların hüquqlarını qorumaq, onların inteqrasiyasını və sosial-iqtisadi və siyasi iştirakını təkmilləşdirmək üçün kompleks və çoxsaxəli yanaşmadan istifadə etmək lazımdır. Həyata keçirilməli olan tədbirlər aşağıdakı əsas istiqamətlərlə etnik azlıqların

⁶ Girçinin 2024 seçki proqramı [link](#) . Giriş: 25 oktyabr 2024

⁷ Gürcü Arzusunun Facebook səhifəsi, 8 sentyabr 2024 [link](#). Giriş: 25 oktyabr 2024

xüsusi ehtiyaclarına yönəlmiş sübuta əsaslanan və məqsədyönlü siyasətləri əhatə etməlidir:

- Siyasi iştirakın gücləndirilməsi;
- Sosial və iqtisadi inteqrasiyanın təşviqi;
- Etnik azlıqların mədəni kimliyinin qorunması və dəstəklənməsi;
- Dini etiqad azadlığı, sekularizm və dini neytrallıq prinsiplərinin qorunması;

Etnik azlıqların siyasi iştirakını gücləndirmək üçün zəruri addımlar:

- Etnik azlıqların mərkəzi və yerli nümayəndəlik orqanlarında, qanunvericilikdə, azlıq qrupları, vətəndaş cəmiyyəti və beynəlxalq aktorlarla məsləhətləşmələr əsasında təmsilçiliyini gücləndirmək üçün beynəlxalq təcrübədə tanınmış xüsusi müsbət mexanizm tətbiq etmək lazımdır;
- İcra və qanunverici səviyyələrdə, eləcə də etnik azlıqların sıx məskunlaşdığı regionların özünüidarə orqanlarında, Avropa Şurasının tövsiyələrinə və standartlarına uyğun mütəmadi və demokratik konsultasiya mexanizmləri yaradılmalıdır ki, bu mexanizmlər etnik azlıqlarla bağlı məsələlərdə fəaliyyət göstərsin. Müvafiq qanunvericilikdə etnik azlıqlarla bağlı qərar qəbul edərkən bu mexanizmlərlə məsləhətləşmənin zəruriliyinin qeyd edilməsi öhdəliyi əks olunmalıdır. Onların tövsiyələrinin yerinə yetirilmədiyi halda, mənfi qərar uyğun şəkildə əsaslandırılmalıdır;
- Dövlət xidmətlərində, etnik azlıqların işə qəbul göstəricisini artırmaq vacibdir. Bu, müsabiqə qaydalarının, xüsusi rekrutinq qaydalarının tətbiqini və işçilərin dəstəklənmə proqramlarının gücləndirilməsini (əsasən, gürcü dilinin əlavə öyrədilməsi proqramlarını) əhatə edir;
- Qərarların qəbulu prosesində etnik azlıqların perspektivini daha yaxşı təqdim etmək üçün mərkəzi və icra hakimiyyəti orqanları səviyyəsində, nazirlər və bələdiyyə sədrlərinin aparatlarında müvafiq məsləhətçi vəzifəsinin yaradılması zəruridir;
- Vətəndaşlığın bərpa prosesi sadələşdirilməli, gürcü dili imtahanının və digər bürokratik proseslərin asanlaşdırılması ilə həyata keçirilməlidir. Həmçinin, müəyyən kateqoriyadan olan müraciət edənlərin (məsələn, yaşlılar, məhdud imkanı olan şəxslər və s.) imtahan öhdəliyindən azad edilməsi təmin edilməlidir;
- Eyni zamanda, repatriasiya edilmiş Meskhetlər üçün vətəndaşlığın verilməsi prosesi sadələşdirilməli, süni və əsassız bürokratik maneələrin aradan qaldırılması ilə həyata keçirilməlidir.

Sosial və iqtisadi inteqrasiyanın təşviqi:

- Azlıqların sıx məskunlaşdığı bələdiyyələrdə və kəndlərdə uşaq bağçalarının çatışmazlığını aradan qaldırmaq vacibdir, eyni zamanda bu məsələnin prioritet dəstəyi də önəmlidir;
- Çoxdilli və multimedəni məktəb təhsilini təmin etmək üçün dövlət siyasəti və islahatlar planı hazırlanmalıdır ki, bu da mütəmadi olaraq müvafiq tədqiqat məlumatları əsasında gözdən keçiriləcək. Bundan əlavə, etnik azlıqların dillərində tədris aparılan məktəblərdə, gürcü dilli və qeyri-gürcü dilli məktəblər arasında tədris keyfiyyətini bərabərləşdirmək üçün kifayət qədər lazımi sayda və məmnun edici ixtisaslı müəllimlər olmalıdır;
- Mövcud siyasətin uğursuzluğu fonunda, gürcü dilinin ikinci dil kimi öyrədilməsi metodologiyası gözdən keçirilməli və müvafiq islahatlar həyata keçirilməlidir;
- 1+4 təhsil proqramının keyfiyyətini və ona əlçatanlığı artırmaq lazımdır. Əlçatanlığın artırılması məqsədilə, proqramın faydalananları gürcü dilinin öyrədilməsi üçün birillik kursun ödənişindən azad edilməli, həmçinin, pulsuz fakültələrdə təhsil proqramının faydalananlarda tamamilə ödənişdən azad edilməlidir;
- İctimai xidmətlər və dövlət və ya yerli özünüidarə proqramlarının/proyektlərinin planlaşdırılmadan əvvəl, yerli əhalinin tələbləri üzrə tədqiqat aparmaq vacibdir ki, xidmətlər, proqramlar və layihələr məqsədli və uyğun olsun, yerli spesifikaya bağlı real tələbləri həll etmək üçün;
- Etnik azlıqların sıx məskunlaşdıqları bələdiyyələrdə həyati əhəmiyyətə malik xidmətlər azlıqların dillərini bilən kadrlarla zənginləşdirilməlidir (məsələn, həkimlər, tibb bacıları, sosial işçilər, psixoloqlar, polis işçiləri). Bu addım yalnız xidmətlərin keyfiyyətini artırmayacaq, eyni zamanda onlara olan tələbatı da artıracaq;
- İnzibati orqanlarla iş zamanı azlıqların dillərində, o cümlədən azsaylı etnik qruplar üçün həm şifahi, həm də yazılı ünsiyyəti təmin etmək lazımdır. İnzibati rəsmiyyətlər üçün tələb olunan formalar azlıqların dillərinə tərcümə edilməli və həm müvafiq internet saytlarında, həm də dövlət qurumlarının binalarında yerləşdirilməlidir;
- Qanunvericilik və normativ xarakterli aktların, internet saytlarının və sosial şəbəkələrdəki səhifələrin etnik azlıqların ana dillərinə tərcüməsi, onların tam şəkildə cəlb edilməsi və maarifləndirilməsi təmin edilməlidir;
- Etnik azlıqlara mənsub olan məhdud imkanları olan şəxslərin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün qanunvericilikdə və digər dövlət sənədlərində onların ən həssas qruplardan biri kimi tanınması, müvafiq statistik məlumatların hazırlanması və onların konkret tələbatlarının üzə çıxarılması zəruridir. Etnik azlıqların sıx məskunlaşdığı bələdiyyələrdə etnik azlıqların ana dillərində dövlət xidmətlərinin göstərilməsindən əvvəl məhdud imkanları olan şəxslərin, xüsusən də tibb müəssisələri ilə qarşılıqlı əlaqə zamanı pulsuz peşəkar tərcüməçi xidmətlərindən istifadə etmələri zəruridir. Bundan əlavə, məhdud imkanları olan şəxslərin statusu almaq istəyənlər və statusunu dəyişmək istəyənlər üçün müvafiq tibb müəssisələrinin açılması və/və ya onların ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmış pulsuz nəqliyyatın təşkili yolu ilə müvafiq xidmətlərə çıxışın coğrafi təminatına ehtiyac var;
- Sosial və iqtisadi vəziyyət, məşğulluq, təhsil səviyyəsi və miqrasiya da daxil olmaqla, etnik cəhətdən ayrılmışlar haqda məlumatları toplamaq və emal etmək lazımdır;
- Etnik azlıqların iqtisadi və kənd təsərrüfatı üzrə dövlət proqramlarına çıxış imkanlarını artırmaq, bu proqramlar haqqında öz ana dillərində məlumat vermək

və tərcümə xidmətlərindən istifadə etməklə müraciət prosedurunu həyata keçirmək;

- Qvemo Kartli və Javakheti bölgələrində torpaq islahatları keçirilsin ki, kənd təsərrüfatı torpaqlarının mümkün qeyri-qanuni ələ keçirilməsi hallarını aşkar etmək və düzəltmək mümkün olsun;
- Kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqların qeydiyyatı problemini həll etmək;
- Etnik azlıqların başa düşdüyü dildə kənd təsərrüfatının modernləşdirilməsi proqramlarını hazırlansın və həyata keçirilsin.

Etnik və dini azlıqların mədəni kimliyinin qorunması və dəstəklənməsi:

- Azlıqların mədəniyyət abidələrinin təsviri və müvafiq mədəni irsin siyahısının tərtib edilməsi vacibdir. Həmçinin, azlıqların mədəniyyətlərinin inkişafına və dəstəklənməsinə kömək edəcək sabit və dayanıqlı maliyyələşdirmə mexanizmi yaratmaq lazımdır.
- Acarıstanın "taxta məscidlərinə" mədəni irs abidəsi statusu verilməli, onların struktur və estetik bərpası müvafiq standartlara tam uyğun aparılmalıdır;
- Etnik və dini azlıqlarla bağlı mənfi miflər, stereotiplər məktəb dərsliklərindən çıxarılmalıdır. Kurikulumlara, materiallara və müəllim hazırlığına etnik azlıqların, o cümlədən az saylı azlıqların mədəniyyətləri, adət-ənənələri, tarixi, dinləri və dilləri haqqında məlumatlar daxil edilməlidir. Gürcüstanın müxtəlif cəmiyyətində etnik azlıqların roluna xüsusi diqqət yetirilməli və qiymətləndirilməlidir. Bundan əlavə, etnik azlıqların hüquqlarının insan hüquqlarının tərkib hissəsi olduğu barədə məlumatlılığın artırılması vacibdir;
- İctimai maarifləndirmə məqsədi ilə etnik azlıqlarla bağlı genişmiqyaslı kampaniyalar həyata keçirilməlidir ki, onların əsas platforması ictimai yayım və digər KİV olacaq;
- Etno-millətçi deyil, sivil identifikasiyalara əsaslanan gürcülüyn inklüziv tərifi və Gürcüstan vətəndaşı anlayışını təşviq etmək vacibdir;
- Etnik çoxluq və azlıqlar arasında sosial yadlaşmanın aradan qaldırılması üçün bu iki qrupun nümayəndələrinin bir-biri ilə birbaşa əlaqə saxlaması çərçivəsində xüsusi proqramlar hazırlamaq lazımdır. Bu məqsədə nail olmaq üçün təhsil və idman müəssisələri arasında mübadilə proqramları təşkil etmək olar ki, burada azlıqların nümayəndələri və çoxluqlar bir-birini tanımaq və mövcud stereotipləri və mümkün mənfi qərəzləri aradan qaldırmaq imkanı əldə edəcəklər;
- Regionel və azlıq dillərinin Avropa Xartiyasının ratifikasiyası zəruridir. Gürcüstan artıq 24 ildir ki, Avropa Şurasına üzvlük müzakirələri zamanı götürdüyü bu öhdəliyin yerinə yetirilməsində gecikir.

Din azadlığı və bərabərlik:

- Dini qurumların, xüsusən də müsəlman icmasının avtomatik olaraq dövlət təhlükəsizliyi sferasına daxil edilməsini dayandırmaq lazımdır. Əvəzində dindarlara və dini təşkilatlara inanc azadlığından istifadə etmək və öz təşkilati məsələlərini

müstəqil həll etmək üçün hüquqa əsaslanan yanaşmaların gücləndirilməsinə ehtiyac var;

- Sovet İttifaqı dövründə qanunsuz müsadirə edilmiş mədəniyyət abidələrinin və dini abidələrin öz tarixi və dini sahiblərinə qaytarılmasına (bərpa edilməsinə) imkan verəcək müvafiq hüquqi bazanın hazırlanması vacibdir;
- Dini məsələlər üzrə Dövlət Agentliyinin ləğvi zəruridir, çünki onun qeyri-müəyyən və geniş mandatı, cəmiyyətin ona olan aşağı etimadı və bununla bağlı ortaya çıxan təhlükələr nəzərə alınmalıdır;
- Dini qurumların maliyyələşdirmə siyasətinə yenidən baxılması və yeni yanaşmaların bərabərlik, sekularizmlilik və şəffaflıq prinsipləri əsasında qurulması vacibdir;
- Diskriminativ qeydiyyatların və dövlət əmlakı haqqında qanun, vergi kodeksi və dövlət müdafiəsi kodeksindəki üstünlük verən yanaşmaların aradan qaldırılması zəruridir. Mövcud tənzimləmələr alternativ əmək xidmətinin icrasından və ya təxirəsalmanın öhdəliyindən yalnız pravoslav kilsəsinin kahnələrini tam azad edir, bu isə bərabərlik prinsipi ilə ziddiyyət təşkil edir;
- Dini tikililərin tikintisinə icazələrin verilməsi prosesində bərabərlik prinsipini təmin etmək lazımdır. Bu baxımdan Gürcüstan müsəlman icmasının Batumidə yeni məscid tikintisi ilə bağlı tarixi tələbini dəstəkləmək vacibdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, yuxarıda qeyd olunan tövsiyələr Sosial Ədalət Mərkəzi tərəfindən etnik azlıqların icmalarından aktivistlər, icma liderləri və tədqiqatçılarla aparılan konsultasiyalar əsasında hazırlanmışdır və həmçinin əsas siyasi partiyalarla və birləşmələrlə paylaşılmışdır.

Nəticə

26 oktyabrın parlament seçkilərinin uzun müddətli ön seçim dövrü, yaz aylarının aksiyalarından başlayaraq, kəskin polarizasiya və monotematiklik ilə xarakterizə olunur. Böyük müxalifət partiyaları və birləşmələri gələcək seçkiləri bir növ referendum kimi təqdim edirlər.

Hakim partiyanın fikrincə, gələcək seçkilərin ərəfəsində əsas məsələlər Qərb, liberal ölkələrin müdaxilələrindən Gürcüstanın suverenliyinin qorunması və "radikal müxalifətin" aradan qaldırılmasıdır. Gürcü Arzusu dövlət suverenliyini həm siyasi suverenlik, həm də Gürcü ənənələrinin və adətlərinin Qərb, liberal dəyərlərdən qorunması kimi anlayır. "Radikal müxalifətin" aradan qaldırılması isə, hakim partiyanın izahına görə, böyük Qərb yönlü qüvvələrinin siyasi məğlubiyyəti və mümkün hüquqi təqib deməkdir.

Böyük müxalifət partiyaları və birləşmələr üçün, gələcək seçkilərin əsas mövzusu Gürcü Arzusunun "autoritativ rejiminin" aradan qaldırılması və ölkənin Qərb yönlü vektoruna qayıdır. 26 oktyabr seçkilərinin bu spesifik xüsusiyyətləri, əhəmiyyətli dərəcədə sosial-iqtisadi və hüquqi məsələlərin müzakirəsini kölgədə qoymuşdur. Bu vəziyyət, iki ən iri partiya, Gürcü Arzusu və Vahid Milli Hərəkət arasında ətraflı seçki proqramlarının təqdim olunmamasında açıq şəkildə özünü büruzə verir. Bu, həm siyasi müzakirələrin səviyyəsinə, həm də seçicilərin gözləntilərinə əhəmiyyətli təsir göstərə bilər.

„Təqdim olunan seçki proqramlarına və ümumilikdə seçki vədlərinə gəldikdə, 'Gürcü Arzusu' yalnız bir vəd irəli sürdü, bu da etnik və dini azlıqlarla bağlıdır, və bu vəd yüksək rütbəli lider vasitəsilə təqdim edildi. Ancaq bu tək vəd də məntiqi ziddiyyətlər və faktiki dəqiqliksizliklər ehtiva edir. Xüsusilə, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Bidzina İvanishvili etnik azlıqlara bildirdi ki, pravoslav kilsəsinin rolu, Gürcüstanın dövlətçiliyinin əsas sütunu olaraq, ölkənin konstitusiyasında əks olunması digər dini inanclara əhəmiyyətini azaltmayacaq. Həmçinin, “hər bir dini konfessiya əvvəlki kimi qorunacaq və onların azadlıqlarını qorumaq üçün dövlət yenə də zəmanət olacaq, çünki biz yaşadığımız ölkədə, dövlət hər bir vətəndaşa onun etnik və dini mənsubluğundan asılı olmayaraq bərabər şəkildə qayğı göstərir.”

Pravoslav kilsəyə xüsusi konstitusiya statusunun verilməsi, hətta onun dövlət dini kimi tanınması da mövcud dini konfessiyaları və onların dindarlarını qeyri-bərabər şəraitə salacaq. Dövlətin hər bir etnik vətəndaşa, onun etnikliyindən və dini inanclarından asılı olmayaraq, bərabər qayğı göstərdiyi ilə bağlı bəyanat isə faktiki dəqiqliksizlikdir. Bu, etnik azlıqların sosial-iqtisadi və mədəni ayrı-seçkiliyində və dini azlıqların dini azadlıqlarının pozulmasında açıq şəkildə görünür. Bu, ya Batumidə yeni məscidin inşasına verilən rəddə cavabı, ya da son illərdə müsəlman icmasına təqibi halların artmasında görmək olur⁸.

Müxalifət partiyalarına gəlincə, gördüyümüz kimi, Vahid Milli Hərəkət partiyası nə seçki proqramında, nə də partiya sədrinin ağzından etnik azlıqların ehtiyacları ilə bağlı vəd vermədi.

Dəyişikliklər üçün Birləşmiş Koalisiya proqramında dövlət xidmətlərinə çıxışı yaxşılaşdırmaq, həmçinin etnik azlıqların sıx məskunlaşdığı ərazilərdə məktəbəqədər və məktəb təhsili ilə bağlı problemləri həll etmək üçün tərcüməçi vəzifəsinin yaradılmasına dair vədlər alqışlanır. Lakin qənaət və siyasi məsuliyyət əsas müxalifət partiyalarından, xüsusən də bu cür mürəkkəb, daimi və sistemli problemlərin aradan qaldırılmasını nəzərdə tutan bu cür vədlər zamanı daha ətraflı və konkret planlar tələb edir.

Birləşmiş Güclü Gürcüstan və Gaxaria Gürcüstan üçün seçki proqramlarına etnik azlıqların siyasətdə iştirakı vədi daxildir. Bu vəd, hər iki siyasi subyekt üçün müsbət bir haldir, çünki bu, etnik azlıqların iştirakını həm qanunverici, həm də icra hakimiyyəti səviyyəsində nəzərdə tutur. Lakin bu vədlər də ümumidir və daha çox konkretlik və detallara ehtiyac var, xüsusilə də etnik azlıqların siyasətdə iştirakının gücləndirilməsi üçün nəzərdə tutulan qanunverici və digər mexanizmlər haqqında.

Güclü Gürcüstan birləşməsi etnik azlıqlara pulsuz və müxtəlif çeşidli gürcü dilini öyrənmək üçün xidmətlərin təqdimatını və azlıqların mədəni irsinə ümumi milli dəyərin verilməsini vəd edir. Bu vədlər açıq şəkildə müsbətdir, lakin bu halda da, xüsusilə gürcü dilinin öyrənilməsi ilə bağlı vəddə daha çox konkretlik tələb olunur.

⁸ Nigvziani 2012, Cinckaro 2013, Samtackaro2013- [link](#), Chela 2013-[link](#), Kobuleti 2014-[link](#), Moxe 2014-[link](#), Adigeni kəndi2016- [link](#), Buxrani2021-[link](#), Daba Adigeni-2023,2024-[link](#)

Nəticədə, Güclü Gürcüstan siyahısının 22-ci sırasında olan Agil Mustafayev mediaya açıqladığı vədəndə bildirib ki, etnik azlıqlarla sıx məskunlaşmış bələdiyyələrdə yerli özünüidarəetmə xidmətləri etnik azlıqların dillərində də təqdim olunacaq. Bu vədə də açıq şəkildə müsbətdir, lakin bununla yanaşı, bu vədin birgə seçki proqramına daxil olmaması və yalnız bir namizəd tərəfindən ifadə edilməsi, bu məsələ ətrafında birləşmə daxilində konsensusun olub-olmaması ilə bağlı şübhələr yaradır.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq, demək olar ki, üç böyük müxalifət partiyası və birləşmə Dəyişikliklər üçün Koalisiya, Güclü Gürcüstan və Gaxaria Gürcüstan üçün öz seçki vədlərində etnik azlıqlar üçün mühüm məsələlərə toxunmuşdur, məsələn, təhsil, gürcü dilinin öyrənilməsi, etnik azlıqların dillərində xidmətlərə əlçatanlıq, siyasətdə iştirak və mədəni tanınma. Bununla yanaşı, qeyd edilməlidir ki, bu vədlər detalı yoxdur və buna görə də siyasi subyektlərin verdiyi vədlərin necə və hansı mexanizmlərlə yerinə yetiriləcəyini müəyyənləşdirmək mümkün deyil.

Qeyd edilməlidir ki, heç bir böyük müxalifət seçki subyekti öz seçki proqramında din azadlığı və sekulyar dövlət ideyasına toxunmayıb. Nəticə etibarilə, heç bir iri seçki subyekti Batumidə yeni məscidin inşasına qarşı süni maneələrin aradan qaldırılması ilə bağlı ədalətsizliyin düzəldilməsi haqqında vədə verməyi istəməyib.